

Anna Warzybok*

Student nasz pan?

Publicznoprawna ochrona zbiorowego interesu studenta przed klauzulami abuzywnymi stosowanymi we wzorcach umów zawieranych z uczelnią wyższą

Orzecznictwo sądów polskich nie przełamało jeszcze przekonania, że podpisanie umowy oznacza, iż obie strony tego chciały. Tak przecież nie jest. Treść większości umów to postanowienia narzucone konsumentom przez silniejszego partnera umowy¹.

Uwagi wstępne

W gospodarce rynkowej przedsiębiorcy, konkurując ze sobą, dostarczają na rynek różnorodne towary i usługi, natomiast „król systemu ekonomicznego”, jak często nazywa się konsumenta, podejmuje decyzje odnośnie produktu oferowanego mu przez sprzedawcę. To (wolna!) konkurencja jest jednym z podstawowych narzędzi mechanizmów ochrony konsumenta, dzięki której otrzymuje on towary i usługi po niższej cenie, o wyższym poziomie innowacyjności oraz lepszej jakości. Naturalne jest, iż nieodzownym elementem gospodarki rynkowej są próby kształtowania zachowań konsumenta przez przedsiębiorcę (np. poprzez reklamę czy marketing), w celu skłonienia go do decyzji co do oferowanych produktów. Kształtowanie postaw konsumenta nie może prowadzić jednak do takiego ich deformowania, którego skutkiem będzie podjęcie przez konsumenta decyzji, której inaczej by nie podjął. Wyraźnie potwierdzone jest to w ustawie zasadni-

* Autorka jest asystentką w Zakładzie Europeistyki w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ Zoll A., *Skargi konsumentów w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] Banaśński C. (red.), *Ochrona konkurencji i konsumentów w Polsce i Unii Europejskiej (studia prawnno- ekonomiczne)*, UOKiK, Warszawa 2005 [z:] http://www.uokik.gov.pl/publikacje_o_urzedzie.php.

czej – art. 76 Konstytucji RP² nakazuje władzom publicznym chronić konsumentów (...) przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony, zgodnie z Konstytucją, określa ustawa. Władze publiczne mają obowiązek przede wszystkim chronić konsumentów przed naruszeniem przez przedsiębiorców obowiązku udzielania konsumentom rzetelnej, prawdziwej i pełnej informacji, nieuczciwymi praktykami rynkowymi lub czynami nieuczciwej konkurencji oraz przed stosowaniem postanowień wzorców umów, które uznane są za niedozwolone.

Niniejszy artykuł dotyczy naruszania zbiorowego interesu konsumenta (studenta) w momencie, gdy dokonał on już wyboru sprzedawcy (uczelnia) i zobowiązany jest podpisać umowę o świadczenie usługi (edukacji) za odpłatnością (czesne). Jak podkreślono w preambule do Dyrektywy 93/13³, konsumenci nie znają norm prawnych regulujących umowy sprzedaży towarów i usług obowiązujących w innych państwach członkowskich, umowy powinny być sporządzane prostym i zrozumiałym językiem, konsument powinien mieć faktyczną możliwość zapoznania się ze wszystkimi warunkami umowy, a wszelkie wątpliwości powinny być interpretowane na jego korzyść. Wydawałoby się, że agresywna walka o klienta i jego zasoby finansowe nie dotyczy instytucji nauki, jakimi są uczelnie wyższe. Praktyka wskazuje jednak, iż uczelnie nie różnią się w tej mierze od innych uczestników gry rynkowej i również, mniej lub bardziej świadomie, wykorzystując nieświadomość konsumentów kształtują treści umów

² Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm..)

niezgodnie i niekorzystnie dla studentów – na 26 umów sformułowanych przez uczelnie skontrolowane przez Parlament Studentów RP, połowa zawierała niedozwolone postanowienia, ograniczające prawa studenta⁴. Warunki odpłatności za studia niestacjonarne i wieczorowe (na uczelniach publicznych) oraz za wszystkie rodzaje studiów (na uczelniach niepublicznych) musi określać umowa. Od 1 października 2011 r. wszystkie uczelnie mają obowiązek podpisać umowę ze studentem, nawet uczelnie publiczne za studia stacjonarne, jeśli student uiszczy jakąkolwiek opłatę za, z zasady nieodpłatne, studia (np. za poprawki).

1. Ochrona konsumenta w polskim porządku prawnym

1.1. Publicznoprawna i prywatnoprawna ochrona konsumenta

Przywołany powyżej art. 76 Konstytucji RP zawiera bezpośrednie upoważnienie dla władz publicznych do wydania stosownych ustaw, które chronić będą interesy konsumentów. Zakres tej ochrony można rozpatrywać na gruncie prawa publicznego (relacja państwo – przedsiębiorca oraz państwo – konsument) oraz prawa prywatnego (relacja konsument – przedsiębiorca)⁵. **Publicznoprawna ochrona** zakłada, że zagrożony został interes publiczny, czyli zbiorowy interes konsumenta, co godzi w interesy znacznej grupy lub wszystkich (ale

³ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. U. EWG 1993 L 95/29).

⁴ *Niedozwolone klauzule w umowach uczelni ze studentami*, Rzeczpospolita, 17.12.11 <http://www.rp.pl/arttykul/694242-Niedozwolone-klauzule-w-umowach-ze-studentami-.html>. Patrz również: Raport Parlamentu Studentów RP, http://watchdog.org.pl/www-dane/files/raport_umowy_psrp_mor1.pdf, 17.12.11.

⁵ Bernatt M., Jurkowska J., Skoczny T., *Ochrona konkurencji i konsumentów*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 30.

nie sumy indywidualnych) konsumentów danego produktu lub usługi⁶. W systemie publicznym ochrona konsumentów dokonuje się poprzez ustawy prawa administracyjnego (publicznego), przede wszystkim poprzez ustawę o ochronie konkurencji i konsumentów⁷ (dalej: uokik). Interwencja organu publicznego (przede wszystkim Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów lub innego) dokonywana jest w sytuacji, gdy stwierdzone zostanie naruszenie (lub istnieje groźba naruszenia) interesu publicznego, którym jest również zbiorowy interes konsumentów. Na podmiot łamiący zbiorowy interes konsumenta nakładane są kary administracyjne (niekiedy finansowe, natomiast bardzo rzadko o charakterze karnym). Organy administracji publicznej mają również obowiązek takiego podejmowania działań regulacyjnych, aby zapewnić dobrobyt konsumenta, tj. jak największy wybór dóbr i usług o możliwie najniższej cenie i najwyższej jakości dla konsumenta⁸.

Prywatnoprawna ochrona dotyczy naruszenie interesu pojedynczych konsumentów i bez znaczenia jest fakt, czy inni konsumenci również ucierpieli na skutek naruszenia prawa dokonanego przez przedsiębiorcę. Ochronę prywatnoprawną zapewniają przede wszystkim kodeks cywilny⁹ (dalej: kc) oraz ustawy szczegółowe¹⁰, w tym

⁶ Jurkowska A., Skoczny T., Warzybok A., *Innowacje a ochrona konkurencji i konsumentów w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, [w:] Jasiński A. H. (red), *Innowacyjność polskiej gospodarki w okresie transformacji. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 208.

⁷ Ustawa z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 50, poz. 331 ze zm.).

⁸ Miąsik D., *Controlled Chaos with Consumer Welfare as the Winner – a Study of the Goals of Polish Antitrust Law*, Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies 2008, vol. 1(1), s. 50-51.

⁹ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

przede wszystkim ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹¹ (dalej: uznk) oraz ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym¹² (dalej: unpr). Na gruncie prawa prywatnego naruszenie dobra konsumenta skutkuje realizacją roszczeń cywilnoprawnych (m.in. zapłatę odszkodowania dla konsumenta).

Pomimo podziału na interwencję prywatno i publicznoprawną, możliwa jest sytuacja, gdy przedsiębiorca narusza zasady ochrony konsumenta wskazane w aktach prawa prywatnego (np. kodeksie cywilnym), a interwencja będzie miała charakter postępowania administracyjnego wszczętego przez władze publiczne. Może się tak stać, gdy naruszenie przedsiębiorcy dotyczyło będzie zbiorowego interesu konsumentów. W takiej sytuacji z powodztwem może wystąpić pojedynczy konsument lub inny przedsiębiorca (sprawę rozpatruje sąd cywilny) lub postępowanie toczy się przed organem administracji¹³.

Obowiązek uczelni podpisania ze studentem umowy wynika z art. 160 pkt. 3 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (dalej: usw)¹⁴, stąd też w niniejszym artykule autorka posłuży się również zapisami tej ustawy. Obowiązek zawierania umów ze studentami do usw

¹⁰ Por.: Ustawa z 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz. U. Nr 22, poz. 271 ze zm.); ustawa z 27 lutego 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176, ze zm.); ustawa z 29 sierpnia 1997 r. Prawo Bankowe (Dz. U. Nr 140, poz. 939, ze zm.); ustawa z 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. Nr 126, poz. 715 ze zm.).

¹¹ Ustawa z 16 kwietnia.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. Nr 153, poz. 1503 ze zm.).

¹² Ustawa z 23 sierpnia.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz. U. Nr 171, poz. 1206 ze zm.).

¹³ Nowińska E., du Vall M., *Dualizm trybu postępowania w przypadku czynów nieuczciwej konkurencji godzących w zbiorowe interesy konsumentów*, Monitor Prawniczy Nr 21/2003, s. 23.

¹⁴ Ustawa z 27 lipca 1995 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr , 164 poz. 1365 ze zm.).

wprowadził (z dniem 1.10.2011) art. 1 pkt 109 Ustawy o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁵.

1.2. Niedozwolone postanowienia umowne

Podstawowa regulacja wzorców umownych zawarta jest w art. 384-385 kc, a więc, co do zasady, regulacje dotyczące niedozwolonych postanowień w umowach są częścią prywatnoprawnej ochrony konsumenta. Jednakże, art. 24 ust. 2 pkt 1-3 uokik wskazują, jakiego rodzaju zachowania przedsiębiorców mogą naruszać zbiorowe interesy konsumentów. Przepisy kc, wraz ze wzrastającą świadomością potrzeby ochrony prawnej konsumenta były wielokrotnie zmieniane i obecnie, w art. 385¹-385³ zawierają przepisy implementujące Dyrektywę 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich. Legalna definicja niedozwolonego postanowienia umownego (tzw. klauzuli abuzywnej) zawarta jest w przepisie art. 385¹ § 1 kc, w myśl którego niedozwolone są postanowienia umowy zawieranej z konsumentem jedynie wówczas, gdy nie zostały z nim indywidualnie uzgodnione, a jednocześnie kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Art. 385¹ § 3 kc uzupełnia powyższą definicję o wyjaśnienie niezgodnionych indywidualnie postanowień – są to te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu, a za takie ustawodawca uznaje w szczególności postanowienia zawarte we wzorcu umowy zaproponowanej konsumentowi przez przedsię-

¹⁵ Ustawa z 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie

biorcą. Ani kc ani żadna z ustaw nie zawiera jednak definicji wzorca umowy – art. 384 kc wymienia jedynie przykładowe postacie wzorca umów i stwierdza, że są to umowy jednostronnie ustalane. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego¹⁶ znaleźć można interpretację, że wzorce umów to wszelkie jednostronnie przygotowane z góry, przed zawarciem umowy, gotowe klauzule (lub ich zbiory), w postaci warunków umowy, ich wzorów, regulaminów itp., przeznaczone do masowego zawierania umów o powtarzalnej treści. Sformułowane są przez jedną ze stron umowy przed ich zawarciem i to w taki sposób, że druga strona nie ma wpływu na ich treść. Za wzorce uznaje się także np. cenniki usług czy taryfy.

Pewne problemy definicyjne budzą sformułowania użyte w definicji niedozwolonego postanowienia – „dobrych obyczajów” oraz „interesów konsumenta”. Według Sądu Apelacyjnego w Warszawie, pod pojęciem „dobrych obyczajów” należy rozumieć *obowiązek uwzględnienia przez podmiot profesjonalnie zajmujący się świadczeniem określonych usług w ramach zawieranych umów, przepisów prawa dotyczących tego rodzaju umów w tym znaczeniu, że proponowane warunki realizacji świadczenia nie są mniej korzystne niż rozwiązania wynikające z tych przepisów*¹⁷. Warto również zauważyć, że zgodnie z art. 385¹ §1 zd. 2 kc, jako niedozwolone nie są kwestionowane zapisy określające główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli tylko zostały one w sposób jednoznaczny sfor-

sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84 poz. 455 ze zm.).

¹⁶ Por.: Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 grudnia 2003 r., K3/02, OTK A Nr 9/2003, poz. 99.

¹⁷ Jurasz W., *Stosowanie niedozwolonych postanowień umownych jako praktyka naruszająca zbiorowe interesy konsumentów. Niedozwolone postanowienia umowne w obrocie nieruchomościami*, Dodatek do Monitora Prawniczego Nr 8/2010, s. 17.

mułowane. Nie są naruszeniem interesu konsumenta również zapisy, które nie czynią tego w sposób „rażący”, które to słowo również budzi problemy definicyjne. Przykładowe „rażące naruszenia” zawiera art. 385³ kc, wymieniający dwadzieścia trzy niedozwolone klauzule.

Uznanie, że dana klauzula umowna jest niedozwolona w rozumieniu art. 385¹ § 1 kc, powoduje jej nieważność z mocy prawa, przy czym pozostała część umowy pozostaje w mocy (art. 385¹ § 2 kc).

1.3. Organy i instytucje chroniące zbiorowy interes konsumenta

1.3.1. Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Ustrój i zasady działania organów ochrony konkurencji i konsumenta określa ustawa – uokik. Organem, który stoi na straży zapisów ustawy jest jednoosobowy, centralny organ administracji rządowej, który odpowiada bezpośrednio przed Prezesem Rady Ministrów (art. 29 ust 1 i nast. uokik) – Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: Prezes Urzędu). Jego obowiązki i status prawny uregulowany jest w art. 29-36 uokik. Oprócz zadań związanych z ochroną konkurencji i opiniowaniem projektów pomocy publicznej, w dziedzinie ochrony konsumentów Prezes Urzędu prowadzi postępowania w sprawach:

- praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów (mogą one zakończyć się nakazem zaniechania takich działań dla przedsiębiorcy, a także nałożeniem kary pieniężnej),
- ogólnego bezpieczeństwa produktów (skutkiem może być wycofanie produktu i nałożenie kary pieniężnej),
- mających na celu wyeliminowanie z obrotu prawnego niedozwolonych postanowień umownych. Prezes Urzędu, kontrolując

wzorce umów stosowanych przez przedsiębiorców, może wystąpić do sądu o uznanie klauzuli za niedozwoloną.

Prezes Urzędu prowadzi również rejestr klauzul niedozwolonych (patrz pkt 4.2).

Warunkiem wszczęcia postępowania przez Prezesa Urzędu jest zagrożenie interesu zbiorowego konsumenta, roszczenia indywidualne nie są przedmiotem zainteresowania Prezesa. Postępowanie przed Prezesem UOKiK toczy się na podstawie przepisów uokik, przy czym sama ustawa odsyła co do wybranych aspektów proceduralnych do kodeksu postępowania administracyjnego¹⁸ oraz kodeksu postępowania cywilnego. Na podstawie art. 49 uokik, Prezes Urzędu wszczynają postępowanie jedynie z urzędu, ale istnieje możliwość pisemnego zawiadomienia Prezesa o podejrzeniu podejmowania przez przedsiębiorcę praktyk naruszających zbiorowy interes konsumenta (w tym również o stosowaniu niedozwolonych klauzul w umowie). Zawiadomienie może być wniesione przez samego konsumenta, przedsiębiorcę lub inny podmiot – art. 100 ust. 1 uokik (np. organizację pozarządową, Rzecznika Praw Obywatelskich czy miejskiego (powiatowego) rzecznika praw konsumenta)¹⁹. Prezes UOKiK nie ma obowiązku wszczynania postępowania, jeśli natomiast uzna, iż wpis w umowie narusza (lub może naruszać) zbiorowy interes konsumenta, kieruje pozew o uznanie zapisu jako niedozwolonego do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

¹⁸ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. Nr 30, poz. 168 ze zm.).

¹⁹ Por. Jurkowska A., *Komentarz do art. 100* [w:] Skoczny T., Jurkowska A., Miąsik D. (red.), *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2009.

1.3.2. Sądy

Wyrok w sprawie uznania danej klauzuli za niedozwoloną wydaje Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: SOKiK). Prawo do prawo składania pozwów do SOKiK przysługuje, oprócz Prezesa Urzędu, również miejskim (powiatowym) rzecznikom konsumentów, a także organizacjom pozarządowym oraz konsumentom i przedsiębiorcom. SOKiK jest sądem I instancji, a więc zarówno stronom postępowania przed SOKiK jak i innym podmiotom przysługuje prawo wniesienia apelacji od wyroku. Sądem rozpatrującym apelację jest Sąd Apelacyjny w Warszawie (działający jako sąd II instancji). Wyrok Sądu Apelacyjnego może być podważony w wyniku skargi kasacyjnej do Sądu Najwyższego. Pomimo, iż postępowanie w sprawach ochrony zbiorowego interesu konsumenta poprzez kontrolę wzorców umownych należy do publicznoprawnej interwencji, postępowanie przed SOKiK, Sądem Apelacyjnym i Najwyższym prowadzone jest na podstawie kodeksu postępowania cywilnego²⁰.

1.3.3. Inne podmioty

Prezes Urzędu nie jest jedynym podmiotem uprawnionym do ochrony zbiorowego interesu konsumentów. Artykuł 73 ust. 3 uokik wymienia również imiennie: Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki (URE) oraz Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej (UKE), jak również Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego (ULC), Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego (UTK), Krajową Radę Radiofonii i Telewizji (KRRiT) oraz organy gmin.

²⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.

W kwestii ochrony zbiorowego interesu konsumentów przed klauzulami niedozwolonymi, szczególną rolę spełnia samorząd terytorialny, a w szczególności powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów (art. 39 i nast. uokik), Krajowa Rada Rzeczników Konsumentów (art. 44 uokik) oraz organizacje konsumenckie (art. 45 uokik), jak np. Federacja Konsumentów, Stowarzyszenie Konsumentów Polskich. Każdy z tych podmiotów (jak również Rzecznik Praw Obywatelskich) może złożyć zawiadomienie do Prezesa UOKiK o podejrzeniu naruszenia zbiorowego interesu konsumenta, może również wnieść pozew bezpośrednio do SOKiK.

2. Konsument (student) i przedsiębiorca (uczelnia)

– problemy definicyjne

2.1. Konsument i jego zbiorowy interes

Definicja pojęcia „konsument” znajduje się przede wszystkim w art. 22¹ kc, zgodnie z którym *za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową*. Zgodnie z tą definicją konsumentem jest również student, który, zgodnie z art. 160 pkt 3 usw, musi podpisać umowę z uczelnią. Jest to umowa o świadczenie usług edukacyjnych, tj. *uczelnia zobowiązuje się zapewnić Studentowi naukę na studiach wyższych w formie studiów licencjackich (...), zgodnie z planem studiów oraz według zasad określonych w Regulaminie Studiów w Uczelni, a po spełnieniu przez Studenta wszystkich wymaga-*

*nych warunków – wydać dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia*²¹.

Przepisy ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów nie definiują pojęcia zbiorowego interesu konsumentów. Przepis art. 24 ust. 3 tej ustawy stanowi jedynie, że nie jest zbiorowym interesem konsumentów suma indywidualnych interesów konsumentów. Ze zbiorowym interesem konsumentów mamy do czynienia wówczas, gdy działanie przedsiębiorcy dotyczy, bądź może dotyczyć, nieograniczonej liczby konsumentów, których nie da się zindywidualizować. Pojęcie to zostało wprowadzone do prawa polskiego wraz z implementacją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 98/27/WE²², której celem była ochrona zaufania konsumentów do rynku wewnętrznego. Dyrektywa w preambule stwierdza, iż zbiorowym interesem konsumenta nie jest ani *kumulacja interesów jednostek, które ucierpiały na skutek szkodliwej praktyki*²³ ani *indywidualne sprawy wnoszone przez jednostki, które ucierpiały na skutek szkodliwej praktyki*. Celem ochrony zbiorowego interesu konsumentów jest poddanie kontroli Prezesa UOKiK działań przedsiębiorców, które są kierowane do nieoznaczone z góry kręgu podmiotów, do wszystkich, aktualnych i potencjalnych klientów, traktowanych jako grupa uczestników rynku zasługująca na szczególną ochronę. Tylko wtedy można mówić o interesie zbiorowym, jako kategorii odrębnej od interesu indywidual-

²¹ Umowa o świadczenie usług edukacyjnych Śląskiej Wyższej Szkoły Medycznej w Katowicach, zob.: http://www.swsm.pl/dietetyka/zasady-przyjec/253-umowa-eduka_cyj_na.html, 14.12.11.

²² Dyrektywa 98/27/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 19.5.1998, Dz. Urz. WE L 155/51.

²³ Potwierdzają to również wyroki polskich sądów: np. wyrok SOKiK z 26.4.2006 r., sygn. XVII Ama 101/04 (niepubl.); wyrok SOKiK z 19.12.2007 r., sygn. XVII Ama 64/07 (niepubl.); wyrok SN z 10.4.2007 r., sygn. III SK 27/07 (niepubl.).

nego konsumenta oraz od sumy interesów indywidualnych konsumentów²⁴. Wzorce umów, stosowane przez uczelnie wyższe kierowane są do nieokreślonej liczby potencjalnych konsumentów – do studentów, pragnących rozpocząć naukę na studiach wyższych. Należy więc traktować grupę studentów jako „zbiorowość”, której interesy mogą być zagrożone.

2.2. Uczelnie jako przedsiębiorca na rynku usług edukacyjnych

Definicję przedsiębiorcy (w omawianym kontekście) zawiera art. 4 pkt 1 uokik. Przedsiębiorcą jest zarówno przedsiębiorca w rozumieniu przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej²⁵, jak również – zgodnie z pkt 1a) tego artykułu – osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, organizująca lub świadcząca usługi o charakterze użyteczności publicznej, które nie są działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Wprawdzie art. 106 usw stanowi, iż; prowadzenie przez uczelnie działalności dydaktycznej, naukowej, badawczej i doświadczalnej, artystycznej, diagnostycznej, rehabilitacyjnej lub leczniczej nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. ale na gruncie uokik uczelnia, świadcząc usługi ukierunkowane na zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczeństwa w zakresie edukacji użyteczności publicznej, będzie traktowana jako przedsiębiorca. W świetle definicji art. 4 pkt 1 uokik, prowadzenie działalności w zakresie w

²⁴ Por. Miąsik D., *Komentarz do art. 24* [w:] Skoczny T., Jurkowska A., Miąsik D. (red.), dz. cyt.

²⁵ Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 220, poz. 1447 ze zm.).

zakresie organizowania i świadczenia usług edukacyjnych odpłatnie, systematycznie, we własnym imieniu, na rachunek uczelni jako odrębnej osoby prawnej, zawodowo, w sposób zorganizowany i ciągły, przez uprawnionych pracowników uczelni, profesjonalnie i jak działalność każdej szkoły wyższej działalność jej podporządkowana jest regułom opłacalności i racjonalnego gospodarowania, co łącznie czyni ją uczestnikiem obrotu gospodarczego w określonym przedmiotowo zakresie²⁶.

Uprawnienie do pobierania przez uczelnię wyższą (publiczną lub niepubliczną) opłat za studia (usługę edukacyjną) wynika z przepisu art. 99 ust. 1 pkt 1 usw. Świadczenie usług edukacyjnych za odpłatnością odbywa się na podstawie umowy wzajemnej, do której, zgodnie z art. 750 kc stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu. Umowa zawierana jest w formie pisemnej i określa m.in. warunki odpłatności za studia (art. 160 ust. 3 usw), a jej treść zawiera wzorzec umowny (w rozumieniu art. 384 kc).

3. Publicznoprawna interwencja w procesie uznawania klauzuli za niedozwoloną

3.1. Przesłanki uznania zapisu jako niedozwolonego

Pełny katalog praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów zawiera art. 24 ust. 2 uokik, którymi w szczególności są stosowanie postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru postanowień wzorców umownych uznanych za niedozwolone (o

²⁶ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 21 października 2009 r. sygn. akt XVII Amc 429/09.

którym mowa w art. 479⁴⁵ kodeksu postępowania cywilnego (dalej: kpc²⁷)).

Aby możliwe było stwierdzenie praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów (czyli również zapisu we wzorcu umowy), wyraźnie muszą wystąpić dwie, wskazane w art. 24 ust. 2 uokik przesłanki:

- musi nastąpić działanie przedsiębiorcy,
- działanie musi być bezprawne i musi godzić w zbiorowy interes konsumentów²⁸.

Jeśli z powództwem o wpis do rejestru klauzul niedozwolonych występuje organ publiczny – Prezes Urzędu, na nim spoczywa ciężar dowodów i obowiązek wykazania, że wszystkie przesłanki zostały spełnione.

3.2. Wpis do rejestru klauzul niedozwolonych

Postępowanie w sprawie uznania postanowienia wzorca umowy za niedozwolone prowadzone jest na podstawie art. 479³⁶-479⁴⁵ kpc. Z pozwem o uznanie postanowień wzorca umowy (jeśli zaistnieją wszystkie przesłanki) jako niedozwolony, do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, może wystąpić każdy, kto według oferty stosującego dany wzorzec (a więc w tym postępowaniu – pozwanego przedsiębiorcy), może zawrzeć z nim umowę zawierającą postanowienie, którego uznania za niedozwolone się żąda²⁹. Oznacza to, że pozew może wnieść nie tylko konsument, z którym została zawarta umowa,

²⁷ Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.

²⁸ Zob. interesujące uwagi D. Miąsika związane z pojęciem „działania” i „bezprawności”: Miąsik D., *Komentarz...*, dz. cyt.

²⁹ Wąglowski P., *Ochrona praw konsumenta*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009, s. 6.

ale też potencjalny konsument, organizacja konsumencka występująca w imieniu konsumentów (również spoza Polski, pod warunkiem, iż jest wpisana na listę organizacji uprawnionych w państwach Unii Europejskiej do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania, opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej), powiatowy (miejski) rzecznik praw konsumenta, Rzecznik Praw Obywatelski, czy rzecznik ubezpieczonych. Jeśli naruszenie może dotyczyć zbiorowego interesu konsumenta, pozew może wnieść również Prezes Urzędu. Wnosi on pozew w wyniku tzw. kontroli abstrakcyjnej wzorców. Kontrola ta polega na kontroli wzorca jako takiego, w oderwaniu od konkretnej umowy, której wzorzec dotyczy. Ocenie podlega treść postanowienia wzorca, a nie sposób jego wykorzystania czy jego powszechność w analogicznych wzorcach umowy firm konkurencyjnych³⁰. Artykuł 385³ kc, zawierający przykładowy katalog 23 niedozwolonych postanowień umownych, poprzedzony jest sformułowaniem: *w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które....* Oznacza to, iż wymienione w kc niedozwolone postanowienia są jedynie podstawą do tego, aby zostało wszczęte postępowanie przed SOKiK o uznanie danego zapisu umowy jako niedozwolonego.

Na mocy art. 479⁴⁵ § 1 kpc Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów jest obowiązany przysyłać Prezesowi Urzędu odpis każdego prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Na podstawie takich wyroków, Prezes Urzędu ma obowiązek prowadzić rejestr klauzul niedozwolonych (stosownie do art. 479⁴⁵ § 2 kpc). Przepis art. 479⁴⁵ §

³⁰ Miąsik D., *Komentarz...*, dz. cyt.

3 kpc ustanawia zasadę tzw. formalnej jawności Rejestru. Jawność Rejestru oznacza, że Rejestr jest dostępny dla każdego zainteresowanego, czyli każdy ma do niego prawo wglądu³¹. Skutkiem formalnej jawności Rejestru jest niemożność zasłaniania się nieznajomością dokonanych w nim wpisów. W Rejestrze tym przytacza się treść postanowień wzorców umowy uznanych przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów za niedozwolone³².

Wpisanie postanowień do rejestru skutkuje zakazem używania tego postanowienia we wszystkich wzorcach umów. Zakaz ten dotyczy nie tylko przedsiębiorcy, ale także wszystkich stron trzecich³³. Za takim ujęciem przemawia podstawowy cel postępowania w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, jakim jest usunięcie z obrotu postanowień, które Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów uznał za niedozwolone (choćby istnieje spór co kwestii mocy wiążącej wyroku wobec innych podmiotów³⁴). Chodzi bowiem o to, by konsumenci nie byli narażeni na te postanowienia w przyszłości w umowach zawieranych z innymi przedsiębiorcami. Każdy przedsiębiorca więc zobowiązany jest, przed przygotowaniem wzorca umowy, zapoznać się z rejestrem prowadzonym przez Prezesa Urzędu. Przedsiębiorca, który dopuścił się naruszenia ma obowiązek zmienić dotychczasowy wzorec i poinformować o tym klientów, z którymi zawarł umowę z klauzulami. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego oraz, wielokrotnie podkreślanego w orzecznictwie SO-

³¹ Rejestr dostępny jest na stronach UOKiK (www.uokik.gov.pl/rejestr_klauzul_niedozwolonych2.php).

³² Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 21 października 2009 r. sygn. akt XVII Amc 429/09.

³³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2006 r., sygn. III SZP 3/06.

³⁴ D Miąsik D., *Komentarz...*, dz. cyt.

KiK³⁵, zakaz stosowania niedozwolonych postanowień wpisanych do ww. rejestru dotyczy także postanowień podobnych. Przedsiębiorcy stosują bowiem postanowienia, których istota jest taka sama, lecz konstrukcja gramatyczna, szyk wyrazów w zdaniu są różne. W związku z tym, zakazane jest też stosowanie postanowienia, którego zakres jest tożsamy z zakresem postanowienia wpisanego do Rejestru (*...naruszenia dopuszcza się każdy z przedsiębiorców, który wprowadza do stosowanych postanowień zmiany o charakterze kosmetycznym, polegające np. na przestawieniu szyku wyrazów lub zmianie użytych wyrazów, jeżeli zmiany te nie prowadzi do zmiany istoty postanowienia*)³⁶.

3.3. Kary za stosowanie praktyk ograniczających zbiorowe interesy konsumentów

Zgodnie z art. 106 ust. 1 pkt 4 uokik, Prezes Urzędu może nałożyć na przedsiębiorcę, w drodze decyzji, karę finansową w wysokości nie większej niż 10% przychodu osiągniętego w roku rozliczeniowym poprzedzającym rok nałożenia kary, jeżeli przedsiębiorca ten, choćby nieumyślnie, dopuścił się stosowania praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów w rozumieniu art. 24 uokik. Ponieważ informacje o przychodach uczelni wyższych stanowią tajemnicę przedsiębiorstwa, nie są możliwe do uzyskania kwoty kar pieniężnych nakładane na uczelnie wyższe za stosowanie klauzul niedozwolonych.

Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów nie zawiera zamkniętego katalogu przesłanek, od których uzależniona jest wysokość kar nakładanych na przedsiębiorców. W art. 111 uokik wskaza-

³⁵ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 25 maja 2005 r. sygn. akt XVII Ama 46/04.

no, iż przy ustalaniu wysokości kar pieniężnych (...) Prezes Urzędu powinien uwzględnić w szczególności okres, stopień oraz okoliczności naruszenia przepisów ustawy, a także uprzednie naruszenie przepisów ustawy³⁷.

Ponadto orzecznictwo wskazuje, że w przypadku kar przesłankami, które należy brać pod uwagę, są: potencjał ekonomiczny przedsiębiorcy, skutki praktyki dla konkurencji lub kontrahentów, dopuszczalny poziom kary wynikający z przepisów ustawy oraz cele, jakie kara ma osiągnąć³⁸. Dodatkowo podkreślić należy, iż; nakładana przez Prezesa Urzędu kara finansowa pełnić powinna funkcje: represyjną, prewencyjną i edukacyjną.

Wysokość kar, jako uzależniona od wysokości przychodów, stanowi zwykle tajemnicę przedsiębiorstwa i informacje te nie są publikowane w wyroku.

4. Orzecznictwo SOKiK dotyczące stosowania niedozwolonych klauzul przez uczelnie

Do połowy grudnia 2011 w rejestrze klauzul niedozwolonych prowadzonych przez Prezesa UOKiK widniało 199 klauzul związanych z branżą edukacyjną, z czego około 70 dotyczyło uczelni wyższych³⁹. Analiza wyroków SOKiKu pokazuje, że w przeważającej większości są to postanowienia związane z opłatami za studia, stosunkowo niewiele dotyczy waloryzacji ceny za świadczenia edukacyjne.

³⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2006 r., sygn. III SZP 3/06.

³⁷ Więcej patrz: Sachajko M., *Komentarz do art. 111* [w:] Skoczny T., Jurkowska A., Miąsik D. (red), dz. cyt.

³⁸ Por.: wyrok Sadu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2000 r., sygn. akt I CKN 793/98.

³⁹ Zob.: http://www.uokik.gov.pl/rejestr_klauzul_niedozwolonych2.php, 14.12.11.

4.1. Klauzule nakładające na konsumenta rażąco wygórowane kary umowne lub odstępnne

4.1.1. Opłaty za studia

Przykładowe, niedozwolone klauzule stosowane w umowach ze studentami:

- *Student skreślony w trakcie semestru z listy studentów ma obowiązek wnieść należne czesne oraz pozostałe opłaty za semestr w pełnej wysokości*⁴⁰.
- *Student skreślony z listy studentów ma obowiązek wnieść opłaty do pełnej wysokości obowiązujących za dany semestr*⁴¹.
- *Student rezygnujący z własnej woli ze studiów w trakcie semestru ma obowiązek wniesienia całości opłat za dany semestr*⁴².
- *Rozwiązanie umowy w trakcie trwania semestru nie zwalnia z obowiązku zapłaty całości czesnego wymagalnego za bieżący semestr*⁴³.

Wskazane postanowienia zobowiązują one studenta rezygnującego ze studiów do zapłaty całości czesnego wymaganego za bieżący semestr, co, zgodnie z art. 385³ pkt 17 kc ma charakter rażąco wygórowanego odstępnego zwłaszcza, gdy do rozwiązania umowy doszło na początku semestru. Ponadto, postanowienia te wprowadzają bardzo dotkliwe dla konsumenta skutki, ponieważ nie uwzględniają możliwości rozwiązania przez niego umowy z ważnych przyczyn leżących po jego stronie (np. choroba czy konieczność wyjazdu do innego miasta).

⁴⁰ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 26 lipca 2006 r., sygn. akt XVII Amc 80/05).

⁴¹ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i konsumentów z dnia 12 lipca 2006 r., sygn. akt XVII Amc 116/05 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 lipca 2007 r. sygn. VI ACa 295/07.

⁴² Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 26 lipca 2006 r., sygn. akt XVII Amc 80/05.

To samo dotyczy skreślenia z listy studentów *Student, który za-
lega z jednomiesięczna opłata za studia zostaje przez Dziekana skre-
ślony z listy studentów i winien niezwłocznie uregulować całą kwotę
wymagalna do końca danego okresu rozliczeniowego*⁴⁴.

Ponadto, na co zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Warszawie w uzasadnieniu wyroku w sprawie o sygn. akt VI ACa 295/07, umowa o kształcenie jest umową o świadczenie usług i stosuje się do niej odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Z tego względu należy przyjąć, że rozliczenie stron w przypadku rozwiązania umowy powinno nastąpić przy odliczeniu wartości zaoszczędzonego przez przedsiębiorcę świadczenia i części zysku (art. 746 §1 i 2 k.c.). Stosowane przez uczelnie postanowienia, które nakładają na studenta obowiązek pokrycia całości opłaty za dany okres rozliczeniowy (a więc bez uwzględnienia wartości świadczeń zaoszczędzonych), traktowane są jako rażące naruszenie interesów studenta.

Do rejestru klauzul niedozwolonych wpisane są również postanowienia dotyczące płatności za okres, kiedy student nie korzysta ze świadczeń w okresie wakacyjnym tj. *za lipiec, sierpień, wrzesień student uiszcza niepełne czesne w wysokości 75% pełnej stawki miesięcznej*⁴⁵.

4.1.2. Wydanie dokumentów

W przypadku złożenia pisemnej rezygnacji lub otrzymania decyzji o skreśleniu z listy studentów, zwrot dokumentów nastąpi po uregulo-

⁴³ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 6 kwietnia 2006 r. sygn. akt XVII Amc 79/05.

⁴⁴ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 21 października 2009 r. sygn. akt XVII Amc 429/09.

⁴⁵ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 5 marca 2010 r. sygn. akt XVII Amc 873/09.

waniu zaległych opłat (według stanu na dzień podjęcia decyzji o skreśleniu lub złożenia pisemnej rezygnacji ze studiów) oraz złożenia karty obiegowej⁴⁶.

W opinii SOKiKu niezgodne z prawem jest postanowienie umowy przewidujące możliwość zabezpieczenia roszczeń jednej ze strony umowy poprzez zatrzymanie cudzej rzeczy (w tym dokumentów), w przypadkach innych niż przewidują to przepisy prawa⁴⁷. Należy zwrócić uwagę, iż taki zapis ogranicza (a wręcz uniemożliwia) prawo konsumenta do rezygnacji z zawartej umowy, a dokumenty uczelnia wykorzystuje w procesie administracyjnym, a nie do procesu skreśleń z listy studentów czy do procesu rezygnacji z usług edukacyjnych. Powoduje to narzucenie studentowi bardziej restrykcyjnych warunków rezygnacji.

4.2. Klauzule waloryzacyjne, tj. przewidujące wzrost ceny

– opłat za studia

- *Uczelnia zastrzega sobie prawo zmiany wysokości ustalonej opłaty w przypadku zmian w programie studiów albo z powodu nadzwyczajnych okoliczności, których strony nie przewidywały przy zawarciu umowy*⁴⁸.

- *Wysokość czesnego może się zmienić. Zmiana nie może następować częściej niż raz w semestrze*⁴⁹.

⁴⁶ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 21 października 2009 r. sygn. akt XVII Amc 429/09.

⁴⁷ Tamże, uzasadnienie do wyroku, s. 1; por.: art. 461 §1 k.c., zgodnie z którym zobowiązany do wydania cudzej rzeczy może ją zatrzymać aż do chwili zaspokojenia lub zabezpieczenia przysługujących mu roszczeń o zwrot nakładów na rzecz (...). Jest ono skuteczne tylko wtedy, gdy taka ustawowo określona wierzytelność istnieje.

⁴⁸ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 3 marca 2009 r. sygn. akt XVII AmC 269/07.

⁴⁹ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 5 września 2006 r. sygn. akt XVII Amc 120/05.

- Uczelnia zastrzega sobie prawo do zmiany wysokości czesnego stosownie do aktualnych kosztów organizacji prowadzonego procesu dydaktycznego i prowadzonej działalności statutowej⁵⁰.

- Uczelnia zastrzega sobie prawo zmiany wysokości ustalonej opłaty w przypadku zmian w programie studiów albo z powodu nadzwyczajnych okoliczności, których strony nie przewidywały przy zawarciu umowy⁵¹.

Określanie przez uczelnie opłat za studia w sposób niejednoznaczny jest często stosowaną praktyką, która pozwala na zmianę kwoty płaconej przez studenta w zasadzie w dowolny sposób (np. poprzez zarządzenia Kanclerza). Użyte w klauzulach sformułowania pozwalają uczelni również na swobodne rozszerzanie okoliczności uzasadniających podwyższenie czesnego. Takie sformułowania bezsprzecznie godzą w interes studenta, ponieważ uczelnie nie precyzują powodów podwyżki czesnego, student więc nie jest w stanie określić, jaką kwotę będzie zmuszony zapłacić za pół roku. Powoduje to niemożliwość np. porównania ofert cenowych dwóch uczelni i podjęcie świadomej decyzji co do wyboru miejsca studiowania.

4.3. Klauzule przyznające uczelniom prawo do jednostronnej zmiany umowy lub istotnych cech świadczenia, bez ważnej przyczyny wskazanej w umowie

Uczelnia zastrzega sobie prawo zmiany warunków niniejszej umowy, które nastąpi poprzez zarządzenie Kanclerza Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej w Łodzi, nie wymaga to wypowiedzenia warunków niniej-

⁵⁰ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 17 maja 2006 r. sygn. akt XVII Amc 9/05.

⁵¹ Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 26 października 2005 r. sygn. akt XVII Amc 1/05.

*szej umowy. Zarządzenia podane zostanie do wiadomości studentów przez ogłoszenie na tablicy informacyjnej oraz w dziekanacie*⁵².

Klauzul dotyczących możliwości jednostronnej zmiany umowy jest w orzecznictwie SOKiK dotyczących uczelni stosunkowo niewiele. Często natomiast pojawiają się one w umowach stosowanych przez inne placówki oświatowe (szkoły jazdy, szkoły językowe czy oferujące kursy dokształcające). Zapisy takie w umowie nie dają szans, aby student mógł z nimi świadomie się zapoznać i podjąć decyzję, czy chce nadal być związany umową ze zmienionymi postanowieniami. Podkreślić należy, że samo podanie informacji do publicznej wiadomości (np. poprzez wywieszenie na tablicy ogłoszeń czy przesłanie drogą mailową do studentów) nie jest jednoznaczne z akceptacją przez studenta zaproponowanych (lub wręcz narzuconych) mu przez uczelnię warunków.

Podsumowanie

Praktyką naruszającą zbiorowe interesy konsumentów jest posługiwanie się przez uczelnie wyższe wpisanymi do Rejestru postanowieniami wzorca umownego, bez względu na to, czy wpis dotyczył tej uczelni, przeciwko której było prowadzone postępowanie przez SOKiK, czy też nie. Inne uczelnie, konstruując treść umów ze studentami, nie mogą zasłaniać się nieznajomością rejestru klauzul – rejestr jest jawny i ten fakt nakłada na każdego przedsiębiorcę (a więc i uczelnię) obowiązek zapoznania się z jego zawartością w trakcie tworzenia umowy.

⁵² Por.: wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 26 października 2005 r. sygn. akt XVII 49/05.

Zapisy w umowie nakazujące studentowi zapłatę pełnego czesnego za semestr w przypadku rezygnacji ze studiów lub skreślenia z listy studentów zapewniają uczelniom nie tylko zwrot poniesionych wydatków (w tym przypadku byłaby to działalność dopuszczalna), ale zapewniają pewną kwotę zysku. Takie praktyki wpływają niewątpliwie na sytuację ekonomiczną studenta – w większości przypadków umowy zobowiązywały studentów do zapłaty pełnego czesnego, nawet jeśli rezygnował on na początku semestru (czyli w krótkim czasie po jej zawarciu), z przyczyn od siebie niezależnych (np. choroba lub czynniki leżące po stronie uczelni). Powoduje to nierównomierny rozkład praw i obowiązków wynikających z wykonania umowy, na niekorzyść studenta, co w sposób oczywisty narusza jego interesy i jest sprzeczne z dobrymi obyczajami.

Praktyka pokazuje również, iż studenci nie czytają przedstawionych im przez uczelnię dokumentów. Świadomość konsekwencji prawnych zawartej umowy jest bardzo niska, a student, który po trudach egzaminów maturalnych zdobył upragniony indeks gotowy jest zapłacić, nawet dodatkowo, aby studiować na wybranym kierunku. Uczelnie zdają się wykorzystywać tę niewiedzę – nie należą do rzadkości sytuacje, gdy uczelnia ukarana za stosowanie klauzul niedozwolonych wprowadza w ich miejsce inne, między którymi różnica polega na dodaniu przecinka lub zamienieniu spójnika. W czasach niżu demograficznego uczelnie będą musiały na nowo zdefiniować swoje strategie rynkowe, co niestety może doprowadzić do zwiększonej walki o klienta i prób maksymalizacji zysków z jego edukacji.